

Radosław Mędrzycki*

Odnawialne źródła energii w kontekście solidarności społecznej – wprowadzenie do problematyki

Spis treści

- I. Wprowadzenie
- II. Odnawialne źródła energii
- III. Wpływ solidarności społecznej na postrzeganie OZE
- IV. Zakończenie i wnioski

Streszczenie

Odnawialne źródła energii (OZE) stanowią coraz częściej przedmiot zainteresowań badawczych przedstawicieli nauki prawa administracyjnego. Obok kwestii szczegółowych coraz więcej uwagi poświęca się aksjologii związanej z OZE. W artykule poruszono właśnie tę aksjologiczną problematykę. Autor starał się odpowiedzieć na pytanie, czy można wiązać rozwój i wykorzystanie OZE z zasadą solidarności społecznej ujmowanej jako relacja międzypokoleniowa. Przeprowadzone badania prowadzą do wniosku, iż na gruncie aksjologicznym i prawnym takie powiązanie jest możliwe.

Słowa kluczowe: odnawialne źródła energii; solidarność społeczna.

JEL: K32

I. Wprowadzenie

Odkrywanie i badanie aksjologicznych podstaw funkcjonującego prawa jest ważne z punktu widzenia uprawiania nauki prawa (Zimmermann, 2017). Aksjologicznym podstawom regulacji w sferze odnawialnych źródeł energii słusznie zatem w doktrynie poświęca się ostatnio dużo miejsca (Szyrski, 2017a). Jest to spowodowane również tym, że cele regulacji prawnej związanej z energią są wielowątkowe, a jednym z nich jest tworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju kraju (Szyrski, 2017). Nie bez znaczenia może być również fakt, że stosowanie na szeroką skalę odnawialnych źródeł energii przestało stanowić jedynie obiekt technologicznego zainteresowania, ale w dzisiejszym świecie stało się po prostu koniecznością związaną z bezpieczeństwem publicznym jako jeden z elementów niezbędnych do przetrwania w sytuacji kryzysów.

* Adiunkt w Katedrze Prawa Administracyjnego i Samorządu Terytorialnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; e-mail: r.medrzycki@uksw.edu.pl; ORCID: 0000-0002-9407-4881.

W doktrynie prawa administracyjnego odnawialne źródła energii w perspektywie prawa energetycznego łączy się zazwyczaj z postulatami: bezpieczeństwem środowiska (ochroną środowiska i klimatu), bezpieczeństwem energetycznym, jak również wzmocnieniem konkurencji i pozycji konsumentów (Sokołowski, 2017; Szyrski 2017a). Nie można przy tym zapominać, że samo wykorzystanie odnawialnych źródeł energii służy realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. Zasada ta – w całej swojej złożoności potwierdzona przez Trybunał Konstytucyjny¹ – w sposób zasadniczy wpływa na konieczność poszukiwania takich dróg rozwoju energetyki, które doprowadzą do wyważenia zarówno tradycyjnych, jak i odnawialnych źródeł energii (Mędrzycki, 2016). Potrzeba zachowania balansu nie zmienia faktu, że odnawialne źródła energii służą przecież bardziej niż źródła kopalne zachowaniu i ochronie środowiska nie tylko dla obecnego, lecz także dla przyszłych pokoleń i z czasem powinny stać się priorytetem². Powyższe ustalenia wstępne należy także „osadzić” w konstytucyjnym obowiązku władz publicznych prowadzenia polityki zapewniającej bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom (art. 74 ust. 1 Konstytucji)³. To z kolei prowadzi do pytania, na ile rozwój i wdrażanie – zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju – odnawialnych źródeł energii realizuje solidarność społeczną? Ze względu na różnorodność układów, w stosunku do których można postawić dane pytanie, przyjmuję układ „obecnego pokolenia do przyszłych pokoleń”, chodzi zatem o solidarność społeczną ujmowaną międzypokoleniowo.

Ewentualna prawdziwość tezy, iż rozwój i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii jest skorelowane z solidarnością społeczną, może przyczynić się do zmiany sposobu myślenia o sferze regulacyjnej państwa w odniesieniu do OZE. W tym aspekcie można rozpatrywać praktyczność prowadzonych badań. Należy pamiętać, że solidarność społeczna może być rozpatrywana zarówno jako norma indywidualnego postępowania, ale także – co ważne z punktu widzenia podejmowanych w artykule rozważań – jako zasada determinująca kształt rozwiązań instytucjonalnych (prawnych) w społeczeństwie (Kaleta, 2016), zwłaszcza iż jest ona zakotwiczona w Konstytucji (o czym niżej).

II. Odnawialne źródła energii

Chcąc odnieść się do odnawialnych źródeł energii w kontekście solidarności społecznej, wskażmy w sposób podstawowy rozumienie pojęcia „OZE”. Odnawialne źródła energii stanowią zbiorczą nazwę na takie źródła energii, które ulegają naturalnemu odtworzeniu w dość krótkim czasie⁴. Zgodnie z definicją legalną obowiązującą w Polsce przez to pojęcie należy rozumieć: odnawialne, niekopalne źródła energii obejmujące energię wiatru, energię promieniowania słonecznego, energię aerotermalną, energię geotermalną, energię hydrotermalną, hydroenergię, energię fal, prądów i pływów morskich, energię otrzymywaną z biomasy, biogazu, biogazu rolniczego oraz z biopłynów⁵, chociaż te ostatnie nie są uznawane w prawie unijnym za podstawę wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych (Frąckowiak, 2016). Podkreślenia wymaga, iż definicja legalna nie

¹ Wyr. TK z dn. 6.06.2006 r. sygn. akt K 23/05, OTK-A 2006, nr 6, poz. 62.

² Widać to także w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości UE w sprawach dotyczących smogu, por. wyr. TS UE z dn. 22.02.2018 r. w sprawie C-336/16, Komisja Europejska v. Polska, w którym Polska argumentowała, iż wprowadzeniu OZE stoi na przeszkodzie „zła sytuacja finansowa społeczeństwa polskiego”.

³ Konstytucja RP z dn. 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483, ze zm.).

⁴ http://www.energetyka-polska.pl/default_037.html (10.03.2018).

⁵ Ustawa z dn. 20.02.2015 r. o odnawialnych źródłach energii (t. j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2389, ze zm.); dalej: uOZE; art. 2, pkt 22 uOZE.

wartościuje odnawialnych źródeł energii względem źródeł konwencjonalnych (nieodnawialnych). W definicji sformułowano krótką charakterystykę OZE („odnawialne”, „niekopalne”) po czym wymieniono te źródła. Nie wskazano jednak na ich ekologiczny charakter – choć cechą taką dość powszechnie przypisuje się tym źródłom w literaturze i prawodawstwie unijnym, traktując ją nawet w formie aksjomatu⁶.

Wielorakość źródeł OZE może być problematyczna przy sformułowaniu jednolitego poglądu dotyczącego stosowalności zasady solidarności społecznej w odniesieniu do każdej kategorii OZE. Jak dostrzeżono w opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego⁷, „[...] w przeciwieństwie do energii słonecznej biomasa jest zasobem ograniczonym i nieuchronnie nastąpi sytuacja konkurowania o powierzchnię z produkcją żywności lub utrzymaniem różnorodności biologicznej”, a także dalej „Przy niedoborze powierzchni uprawnych rozwój wielkopowierzchniowych upraw bioenergetycznych doprowadzi nieuchronnie do uprawy na obszarach nieużytkowanych rolniczo (zaorywanie łąk, wycinka lasów) lub do intensyfikacji gospodarki na tych obszarach. Spowoduje to zwiększenie emisji CO₂ i N₂O z takim skutkiem, że rozwój wytwarzania bioenergii na polach uprawnych w efekcie końcowym może stać się niekorzystny z punktu widzenia ochrony klimatu”. Oznacza to, iż uwagi czynione względem odnawialnych źródeł energii w kontekście solidarności społecznej muszą uwzględniać specyfikę tych źródeł. Oczywiście nie oznacza to, aby nie można było próbować prowadzić teoretycznej analizy solidarności społecznej odnoszącej się do poszczególnych rodzajów OZE czy swego rodzaju „pozytywnego zjawiska” – OZE, zwłaszcza, że – również w dokumentach organów unijnych⁸ – większości z tych źródeł przypisuje się następujące pozytywne wektory wpływu na środowisko naturalne, gospodarkę i społeczeństwo (traktując je jako swego rodzaju jedność):

- a) OZE są korzystniejsze dla klimatu niż źródła nieodnawialne;
- b) OZE mogą przyczyniać się do tworzenia miejsc pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach i rozwoju gospodarki;
- c) OZE mogą zwiększać bezpieczeństwo dostaw energii;
- d) OZE mogą przyczyniać się do rozwoju technologii.

Nie można także zapominać, że OZE mogą zabezpieczać bezpieczeństwo państwa i jego obywateli w przypadku katastrof naturalnych czy wojny hybrydowej. Budują zatem bezpieczeństwo zarówno obecnego, jak i przyszłych pokoleń, realizując w ten sposób normę art. 74 ust. 1 Konstytucji. Przeciwnie, dalsze zanieczyszczenia powietrza przekładają się na brak bezpieczeństwa obecnego i przyszłych pokoleń w tym bezpieczeństwa zdrowotnego⁹. Badania jasno wskazują, że im więcej zanieczyszczeń, tym większy negatywny wpływ na różne aspekty życia społecznego – od spraw najistotniejszych, jak większa umieralność, do bardziej błahych, jak zwiększona absencja w szkołach i pracy (Green i Morrissey, 2013).

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0028&from=PL>; [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0767R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016PC0767R(01)&from=EN)

⁷ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych COM(2008) 19 wersja ostateczna – 2008/0016 (COD) (Dz. Urz. UE 2009/C 077/12).

⁸ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych COM(2008) 19 wersja ostateczna – 2008/0016 (COD) (Dz. Urz. UE 2009/C 077/12); Opinia Komitetu Regionów „Promocja energii odnawialnej” (Dz. Urz. UE 2008/C 325/03).

⁹ Zob. także wyr. WSA z 16.03.2018 r. WSA w Gliwicach odnoszący się do tzw. uchwały antysmogowej (nieprawomocny na dzień 25.01.2019).

III. Wpływ solidarności społecznej na postrzeganie OZE

„Solidarność społeczna” jest pojęciem ze wszech miar wieloaspektowym. To z czym chyba można się zgodzić niezależnie od przyjmowanego aspektu czy kontekstu, w jakim myśli się o solidarności, to formalne założenie wielości (przynajmniej dwóch) płaszczyzn, bytów i relacji między nimi (Gide, 1908) i konieczność istnienia materialnej treści tej relacji określonej jako „solidarność”. Jak stwierdza Dariusz Dobrzański, antonimem pojęcia „solidarność” będzie „płynność” charakteryzowana przez brak relacji, związków, nieobecność wspólnoty i przyjacielskich uczuć (Dobrzański, 2013). Można zatem powiedzieć, że do zaistnienia solidarności potrzeba kryteriów formalnego i materialnego. W dalszym wywodzie przyjmuję, że relacja zachodzić będzie między formalnymi częściami układu, tj. pokoleniem teraźniejszym a przyszłymi pokoleniami.

Solidarność społeczna może być rozumiana jako „podstawa ładu życia społecznego”, lecz i w tym znaczeniu wydaje się być jedynie wyborem (a nie reakcją instynktowną) będzie więc traktowana jako „imperatyw wpisany w strukturę ontyczną człowieka, taki jednak, który pozostaje tylko potencjalnością i domaga się realizacji w imię osobowego rozwoju” (Kampka, 2001, s. 8). Solidarność społeczna ujęta jako treść relacji staje zatem „po stronie wolności”. Solidarność może być postrzegana w kontekście solidarnych obowiązków (kontekst prawny) czy też odpowiedzialności (kontekst moralny) (Dobrzański, 2013). Międzypokoleniowa odpowiedzialność czy obowiązki wydawać się mogą trudniejsze do zrealizowania niż w przypadku odpowiedzialności za byt obecnego pokolenia.

Franciszek Kampka wyróżnia trzy podstawowe aspekty solidarności społecznej. Warto odnieść się w tym miejscu pokrótce, do każdego z nich, gdyż pozwoli to ukazać złożoność kontekstów, w jakich można mówić o solidarności w kontekście OZE.

Solidarność można ujmować jako zasadę bytu człowieka. W tym znaczeniu człowiek jest ukierunkowany na społeczeństwo. Jak słusznie podnosi autor „wymiar mentalny solidarności dotyczy wzajemnej empatii członków danej wspólnoty” (Kampka, 2001, s. 8). Chodzi zatem o uzmysłowienie sobie potrzeb drugiego człowieka, o jego problemy. Wydaje się, że nie przeczy możliwości odniesienia tak rozumianego aspektu zasady solidarności społecznej do relacji, jaka zachodzi między wyobrazeniami obecnego pokolenia o sytuacji pokoleń przyszłych w kontekście pogarszania się klimatu czy środowiska naturalnego i wynikających z tego konsekwencji. Wszak i obecnie do odczucia solidarności z innymi ludźmi nie jest konieczne przeżywanie dokładnie tego samego, ale wystarczy samo wyobrażenie o ich losie. Na tym przecież opierają się ruchy dobroczynności czy solidarności z osobami wykluczonymi społecznie lub w inny sposób poszkodowanymi. Powszechne wyobrażenie o tym, iż rozwój odnawialnych źródeł energii (poprzez „zdrowszy” wpływ na środowisko naturalne niż konwencjonalnych źródeł energii) może przyczynić się do poprawy warunków życia przyszłych pokoleń, należy postrzegać w kategoriach odczuwania – idąc za Franciszkiem Kampką – głębokich podobieństw i współzależności między ludźmi z różnych pokoleń.

Rozumienie zasady solidarności społecznej jako zasady etycznej uwypukla współzależność między poszczególnymi elementami „solidarnego zbioru”. Chodzi o dostrzeżenie „imperatywu wzajemnej odpowiedzialności”, zrozumienie, że „wszyscy są odpowiedzialni za dobro całego społeczeństwa i odwrotnie – społeczeństwo jest odpowiedzialne za każdego swojego członka” (Kampka, 2001, s. 8). Oczywiście w dobie globalizacji tak rozumianą solidarność należy postrzegać

bardziej w kontekście międzynarodowym, globalnym, a pojęcie „społeczeństwa” jako rodzinę ludzką. Jest to tym bardziej potrzebne, jeżeli weźmie się pod uwagę konsekwencje wielkiej produkcji przemysłowej niektórych państw rozwiniętych, jakie ponosi cała planeta. Należy oczywiście wspomnieć o kontrowersjach tzw. uniwersalnej solidarności wskazujących m.in. na jej nieefektywność względem solidarności ograniczonej do swojej wspólnoty lokalnej (Dobrzański, 2006). Idąc dalej można zastanawiać się nad wykluczającymi się postawami solidarnymi, solidarnością: lokalną, państwową czy nawet ogólnoludzką. Solidarności te mogą w określonych wypadkach pozostawać w konflikcie. Biorąc jednak pod uwagę potrzebę zachowania środowiska w skali globalnej w jak najlepszym stanie, solidarność państwowa prowadząca do popierania swojego przemysłu czy podtrzymująca wydobywanie węgla, a nawet *de facto* i *de iure* blokująca rozwój i wykorzystywanie niektórych z odnawialnych źródeł energii (*casus* polskiej ustawy wiatrakowej), wykazuje ochronę innych wartości, których wyrazem jest solidarność wewnątrzgrupowa. Chociaż dotychczas w polskim orzecznictwie sądowym ten rodzaj źle nacechowanej solidarności (jako swego rodzaju antywartości) odnoszony jest zwykle do postaw grupowych (koleżeńskich, pseudokibicowskich) (Bielska-Brodziak i Bogucka, 2012), to właśnie przez swój podmiotowy charakter może być ona wykorzystywana w relacjach państwo – wspólnota globalna. Dla pełnego obrazu należy także wspomnieć o istniejących trendach promujących tzw. demokrację energetyczną, podstawą której są technologiczne możliwości produkowania energii ze źródeł odnawialnych, oderwane od wielkich monopolii państwowych (Szwed i Maciejewska, 2013). Chodzi zatem o rozwój produkcji energii oparty na dostępnych – odnawialnych zasobach – jednak jako rodzaj produkcji oddolnej, społecznej, która uwzględnia potrzeby i zrozumienie korzyści płynących ze stosowania OZE, a także – jak wskazuje papież Franciszek – bierze na siebie odpowiedzialność (Franciszek, 2015).

Wreszcie o solidarności można mówić jako o zasadzie prawnej, która „wskazuje na konieczność tworzenia przepisów prawnych, które pozwolą na zinstytucjonalizowanie się postaw solidarnościowych” (Kampka, 2001, s. 9). Chodzić zatem będzie o wszelkie legislacyjne próby jurydyzowania aspektu solidarnościowego, jego wdrożenie społeczne poprzez bezpośrednie lub pośrednie stosowanie prawa. To bodaj najprostszy (wynikowo) sposób uzyskiwania postaw solidarnościowych w społeczeństwie, wymaga jednak dostrzeżenia takiej potrzeby przez ustawodawcę, bazuje co do zasady na dwu wyżej przedstawionych aspektach solidarności społecznej. Może odbywać się także na zasadzie „sprzężenia zwrotnego”, polegającego na nacisku na ustawodawcę w ramach kontroli społecznej tworzonego prawa, a także powinności ustawodawcy krajowego wynikającej z jego przynależności do UE i respektowania prawa tej organizacji (proces europeizacji).

Przed regulacjami prawnymi dotyczącymi materialnych zagadnień szczegółowych (tak w prawie krajowym, jak i ponadnarodowym), które nie będą tu rozważane, znajdują się jeszcze normatywne fundamenty aksjologiczne wyrażone w Traktacie o Funkcjonowaniu UE (TFUE), Traktacie o Unii Europejskiej (TUE) czy Karcie Praw Podstawowych (KPP) i konstytucjach poszczególnych krajów członkowskich, w tym Konstytucji RP. Na te aspekty, jako wprowadzające i wyjściowe względem regulacji szczegółowych, chciałbym zwrócić uwagę. Rozważanie szczegółowych rozwiązań prawnych z perspektywy solidarności społecznej przekraczałoby ramy artykułu, jednak może stanowić przedmiot odrębnej pogłębionej analizy prawnej.

Szczególnie ważne miejsce w zakresie solidarności zajmuje art. 3 ust. 2 TFUE, w którym nawiązano wprost do solidarności międzypokoleniowej. Również w art. 2 TUE wskazuje się,

iz społeczeństwa UE opierają się na solidarności: w KPP (art. 37 rozdziału IV zatytułowanego „Solidarność”) stwierdzono z kolei, że: „Wysoki poziom ochrony środowiska i poprawa jego jakości muszą być zintegrowane z politykami Unii i zapewnione zgodnie z zasadą stałego rozwoju”. Jak stwierdza Piotr Dobosz, przepis ten odnosi się do pojęcia „sprawiedliwości międzypokoleniowej”. Nie przeczy to jednak temu, iż podstawą tak rozumianej sprawiedliwości jest solidarność społeczna (Dobosz, 2015). Solidarność – również ta międzypokoleniowa – jest wpisana w podstawy aksjologiczne UE.

Na marginesie należy wskazać, że solidarność dotyczy również przestrzeni energetycznej UE (solidarność energetyczna), co wyraża bezpośrednio art. 194 TFUE stanowiąc: „W ramach ustanawiania lub funkcjonowania rynku wewnętrznego oraz z uwzględnieniem potrzeby zachowania i poprawy stanu środowiska, polityka Unii w dziedzinie energetyki ma na celu, w duchu solidarności między Państwami Członkowskimi: [...] c) wspieranie efektywności energetycznej i oszczędności energii, jak również rozwoju nowych i odnawialnych form energii”. Jak stwierdził w swojej opinii z 26 lipca 2017 roku Rzecznik Generalny Trybunału Sprawiedliwości (Sprawa: C 226-16): „To odniesienie do solidarności między państwami członkowskimi – dodane podczas redakcji tekstu traktatu z Lizbony – umiejscawia się w kontekście, w którym zasada solidarności między państwami członkowskimi przyjęła charakter «zasady konstytucyjnej». Idea solidarności między państwami członkowskimi jest bowiem nie tylko wyrażona w różnych miejscach traktatów, lecz stanowi, zgodnie z art. 3 ust. 3 akapit trzeci TUE, jeden z celów Unii”. Jest to szczególnie widoczne w procesie ograniczania emisji CO₂ do atmosfery i polityki UE w tym zakresie.

Z kolei ustrojodawca w Konstytucji RP odnosi się do solidarności społecznej, stanowiąc w preambule obowiązek „solidarności z innymi” oraz w art. 20, normując, iż: „Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”. W tym zakresie warto odwołać się do prac podjętych w ramach projektu badawczego „Zasada solidaryzmu w polskich rozwiązaniach ustrojowych” (Bielska-Brodziak i Bogucka, 2012; Piechowiak, 2012; Łabno, 2016). Dość powiedzieć, że o pojmowaniu konstytucyjnej solidarności decyduje sposób postrzegania charakteru preambuły do Konstytucji (normatywnego albo nienormatywnego charakteru), a także rozumienie solidarności jako powiązanej ze sferą ustroju gospodarczego albo wręcz oddzielenie jej od społecznej gospodarki rynkowej (Bielska-Brodziak i Bogucka, 2012). Opowiadam się za normatywnym charakterem części postanowień preambuły Konstytucji, również tej części, w której sformułowano zasadę solidarności.

Solidarność społeczna (jak pokazują badania Agnieszki Bielskiej Brodziak i Iwony Boguckiej) i ekwiwalentne jej w judykaturze pojęcie „solidaryzm” są postrzegane głównie przez pryzmat zabezpieczenia społecznego, jednak wiązanie solidarności społecznej tylko z takim zakresem jest wyraźnie zubażające¹⁰. Toteż Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie dostrzega, że solidarność społeczna dotyczy szerszego tła i rozciąga ją np. na stosunki małżeńskie, podkreślając wyraźnie, że obowiązek solidarności dotyczy wszystkich stosujących Konstytucję¹¹. Solidarność społeczna wraz z wartościami: godnością człowieka, wolnością człowieka stanowi niewzruszoną podstawę

¹⁰ Dokładny przegląd orzeczeń TK odnoszących się do solidarności dokonały A. Bielska-Brodziak, I. Bogucka (2012).

¹¹ Wyr. TK z dn. 11.04.2006 r., sygn. akt SK 57/04, OTK-A 2006, nr 4, poz. 43.

Rzeczypospolitej. Solidarność społeczna traktowana jest przez ustrojodawcę, jak i judykaturę jako zasada lub wartość pożądana, nacechowana pozytywnie (Bielska-Brodziak i Bogucka 2012).

W przypadku omawiania zasady solidarności trudno chociaż pobieżnie nie odnieść się do powiązania tej solidarności z katolicką nauką społeczną. Pomimo deklarowanej świeckości państwa trudno zaprzeczyć, że – jak poucza doświadczenie – stanowi ona (podobnie jak mogą stanowić i nauki innych religii) podstawę:

- a) rozumienia dobra wspólnego przez niektórych polityków i
- b) aksjologicznych wyborów w zakresie treści stanowionego prawa.

Odniesienia do solidarności społecznej pojawiają się w tekstach encyklik papieskich i dokumentach Soboru Watykańskiego II. Odniesienia te mają różny wymiar – zarówno teologiczny, jak i społeczny. Szczególnie silny głos dotyczący solidarności znajdziemy w encyklice Jana Pawła II *Sollicitudo rei socialis*. Ze znamienitych i charakterystycznych cytatów warto przytoczyć słowa oddające jeden ważny wątek rozumienia solidarności przez papieża. „Chodzi nade wszystko o fakt współzależności pojmowanej jako system determinujący stosunki w świecie współczesnym, w jego komponentach: gospodarczej, kulturowej, politycznej oraz religijnej, współzależności przyjętej jako kategoria moralna. Na tak rozumianą współzależność właściwą odpowiedzią – jako postawa moralna i społeczna, jako «cnota» – jest solidarność. Nie jest więc ona tylko nieokreślonym współczuciem czy powierzchownym rozrzewnieniem wobec zła dotykającego wielu osób, bliskich czy dalekich. Przeciwnie, jest to mocna i trwała wola angażowania się na rzecz dobra wspólnego, czyli dobra wszystkich i każdego, wszyscy bowiem jesteśmy naprawdę odpowiedzialni za wszystkich” (Jan Paweł II, 1987). Jak komentuje Franciszek Kampka, solidarność ujętą w encyklice papieskiej należy traktować jako aktywność, pracę, trud, wspólne i wzajemne „noszenie brzemion, jeden za drugiego” (Kampka, 2001, s. 11). Należy zauważyć, że papież nie ogranicza solidarności wyłącznie do relacji między pojedynczymi osobami, lecz nakazuje ją widzieć również między narodami¹². Solidarność jawi się jako odpowiedź, swoiste remedium na wyzwania współczesności, a nawet może być traktowana jako źródło pokoju (Wilowski, 2006).

Dotychczasowi papieże położyli silny fundament nie tylko pod rozumienie solidarności społecznej, lecz także dopominanie się o postawy proekologiczne. Głosy te dotychczas wybrzmiewały z różnym natężeniem, jednak jak się wydaje najsilniejszy głos dotyczący ekologicznych postaw płynie dopiero z niedawnej encykliki papieża Franciszka *Laudato Si'*, w całości poświęconej zagadnieniu ekologii integralnej. Papież pisze w niej m.in. o pogarszającym się klimacie i globalnym ociepleniu wprost, stwierdzając, iż przyczynia się do tego „wzorzec rozwoju opartego na intensywnym wykorzystaniu paliw kopalnych” (Franciszek, 2015, s. 21). Papież dostrzega także, że zmiany klimatyczne przyczyniają się do głodu, migracji a tym samym wywołują potrzebę odpowiedzialności i solidarności. Chyba słusznie można uchwycić tę myśl słowami „brak solidarności ekologicznej powoduje prędzej czy później potrzebę solidarności z cierpiącymi ubogimi”.

¹² „Przezwyciężając wszelkiego typu imperializmy i dążenia do utrzymania własnej hegemonii, narody silniejsze i lepiej wyposażone winny poczuwać się do moralnej odpowiedzialności za inne narody, co prowadziłoby do powstania prawdziwego systemu międzynarodowego, działającego na zasadzie równości wszystkich ludów i niezbędnego poszanowania właściwych im różnic. Krajom pod względem ekonomicznym słabszym bądź z trudem utrzymującym się przy życiu należy, z pomocą innych ludów i wspólnoty międzynarodowej, umożliwić także wnoszenie do wspólnego dobra wkładu własnych wartości ludzkich i kulturowych, które w przeciwnym razie przepadną na zawsze. Solidarność pomaga nam dostrzec „drugiego” – osobę, lud czy naród – nie jako narzędzie, którego zdolność do pracy czy odporność fizyczną można tanim kosztem wykorzystywać, a potem, gdy przestaje być użyteczny, odrzucić, ale jako „podobnego nam”, jako „pomoc” (por. Rdz 2, 18. 20), czyniąc go na równi z sobą uczestnikiem „uczty życia”, na którą Bóg zaprasza jednako wszystkich ludzi. Stąd ważność budzenia sumienia religijnego w poszczególnych ludziach i narodach” (Jan Paweł II, 1987).

W treści encykliki odnajdujemy także wątki dotyczące międzygeneracyjnej solidarności ekologicznej. Papież pisze: „Młodzi wymagają od nas zmian. Zastanawiają się, jak to możliwe, że ubiegamy się o budowanie lepszej przyszłości, nie myśląc o kryzysie środowiska i cierpieniach ludzi zepchniętych na margines społeczeństwa” (Franciszek, 2015, s. 13). Wreszcie Franciszek wprost odnosi się do odnawialnych źródeł energii, pisząc: „Wiele jednak symptomów wskazuje, że skutki te [dla ludzkości – uwaga własna] mogą być coraz gorsze, jeśli będziemy kontynuować aktualne modele produkcji i konsumpcji. Dlatego pilne i konieczne stało się prowadzenie takiej polityki, aby w nadchodzących latach emisja dwutlenku węgla i innych gazów zanieczyszczających została drastycznie zmniejszona, **zastępując na przykład paliwa kopalne i rozwijając odnawialne źródła energii**. W świecie istnieje niewielki poziom dostępu do czystej i odnawialnej energii. Trzeba jeszcze rozwijać odpowiednie technologie gromadzenia energii. Niemniej w niektórych krajach osiągnięto postęp, który zaczyna być znaczący, choć nie jest on jeszcze wystarczająco zaawansowany” (Franciszek, 2015, s. 24). Według autora, słowa papieża należy rozumieć także jako wezwanie do dzielenia się technologią – to również realizuje postulat solidarności. Papież wskazuje jednocześnie na konieczność porozumienia globalnego, które prowadziłyby m.in. do rozwijania odnawialnych źródeł energii oraz oddolnej odpowiedzialności społeczności lokalnych (Franciszek, 2015).

IV. Zakończenie i wnioski

W odnawialnych źródłach energii – chociaż jak wskazuje się w literaturze, twierdzenie takie nie może być odniesione do każdego ze źródeł odnawialnych – upatruje się swoistego remedium na pogarszający się stan środowiska naturalnego. OZE przypisuje się jednak również i inne funkcje: społeczne i gospodarcze, chociaż ta ostatnia funkcja – z punktu widzenia solidarności społecznej – powinna być bardziej traktowana jako dodatkowa niż najmocniej motywująca do rozwoju OZE. Źródła „zdrowej” energii są zatem zarówno środkiem poprawy obecnego stanu środowiska i życia (zdrowia) ludzi, jak i są niezbędne do poprawy tego środowiska na przyszłość.

Analiza wskazuje, że rozwój odnawialnych źródeł energii realizuje postulaty solidarności społecznej, jest również zgodny z pojmowaniem jej jako zasady konstytucyjnej. Rozwój OZE (rozumiany jako pewien rodzaj ruchu na rzecz „czystej energii”) i postawy solidarne są oceniane pozytywnie. Widać to zwłaszcza w dokumentach unijnych, ale także nauczaniu papieskim. Antycypując słabość przyszłych pokoleń w coraz bardziej zanieczyszczonym środowisku, OZE stanowią swoiste „narzędzie”, dzięki któremu można zapobiegać dalszym negatywnym zmianom środowiska, a tym samym oddalić lub nawet wyeliminować trudną sytuację życiową przyszłych pokoleń. W ten sposób OZE nie muszą być postrzegane wyłącznie w perspektywie krótkoterminowej, ale stanowią istotny element solidarności międzypokoleniowej. Poparcie postaw solidarnościowych w odniesieniu do OZE widać także w literaturze zachodniej (Blau, 2017).

OZE realizują solidarność społeczną w różnych kontekstach – empatii, odpowiedzialności, prawa. I choć empatii i odpowiedzialności zasadniczo przypisuje się aktualny charakter (empatia trwa ze względu na dziejącą się lub przeszłą negatywną sytuację doświadczaną obecnie, odpowiedzialność ma być zaś wzajemna), to przyjęcie solidarnej postawy z przyszłymi pokoleniami jest możliwe ze względu na aktualność podstaw do przyjęcia solidarnej postawy. Chodzi zatem

o dziejące się na naszych oczach pogarszanie stanu środowiska i jego wpływ na obecne pokolenia. Analiza aksjologicznych podstaw prawnych wskazuje, że już dzisiaj istnieją – choć ze względu na ich umiejscowienie w Konstytucji mogą wywoływać kontrowersje – podstawy prawne do realizacji solidarności społecznej w formie działań legislacyjnych. Działania te nie mogą jednak przyjmować skutku w postaci – idąc za Ewą Łętowską – prawa pozornego. Brak realizacji solidarności społecznej w ramach rozwoju OZE musi prowadzić nieuchronnie do postaw akceptujących znaczne wykorzystanie źródeł nieodnawialnych, a tym samym pogorszenie stanu środowiska dla aktualnych i przyszłych pokoleń. Konstatacja ta w szerszej perspektywie nie dotyczy wyłącznie Polski.

Bibliografia

- Bielska-Brodziak, A. i Bogucka, I. (2012). Solidarność jako termin prawny i jego funkcjonowanie w praktyce orzeczniczej. W: A. Łabno (red.), *Idea solidaryzmu we współczesnej filozofii prawa i polityki*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Blau, J. (2017). *The Paris agreement. Climate Change, Solidarity and Human Rights*. Palgrave Macmillan, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-53541-8>.
- Dobosz, P. (2015). Sprawiedliwość międzypokoleniowa w prawie unijnym i międzynarodowym. W: M. Kasiński, M. Stahl, K. Właźlak (red.), *Sprawiedliwość i zaufanie do władz publicznych w prawie administracyjnym*. Warszawa: Wolters-Kluwer.
- Dobrzański, D. (2006). Nowożytna idea solidarności. W: D. Dobrzański, A. Wawrzynowicz (red.), *Idea solidarności w kontekstach filozoficzno-historycznych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Dobrzański, D. (2013). *Solidarność społeczna. Studium z filozofii społecznej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Frackowiak, A. (2016). Komentarz do art. 2. W: J. Baehr, P. Lisoń, J. Pokrzywniak, M. Szambelańczyk (red.), *Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Komentarz*. Warszawa: Wolters-Kluwer.
- Franciszek. (2015). *Laudato Si'*. Watykan. Pozyskano z: https://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf (10.03.2018).
- Green, S.J. i Morrissey, M. (2013). Estimated Pollution Reduction from Wind Farms in Oklahoma and Associated Economic and Human Health Benefits. *Journal of Renewable Energy*. Pozyskano z: <https://www.hindawi.com/journals/jre/2013/924920/> (10.03.2018).
- Gide, K. (1908). *Solidaryzm*. Lwów: Księgarnia Maniszewskiego i Meinharta.
- Kampka, F. (2001). Solidarność w nauczaniu Jana Pawła II. W: W. Zuziak (red.), *Idea solidarności dzisiaj*. Kraków: Papieska Akademia Teologiczna.
- Łabno, A. (2015). Idea solidarności w konstytucjonalizmie naszych czasów. W: *Idea solidaryzmu we współczesnym prawie konstytucyjnym*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Kaleta, K.J. (2016). Dialektyka solidarności a państwo prawa. *Filozofia publiczna i edukacja demokratyczna*, (1). <https://doi.org/10.14746/fped.2016.5.1.3>.
- Mędrzycki, R. (2016). Odnawialne źródła energii w aspekcie zrównoważonego rozwoju – zarys problematyki. W: M. Szyrski (red.), *Tworzenie i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych. Problemy administracyjno-prawne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Jan Paweł II. (1987). *Sollicitudo rei socialis*. Watykan. Pozyskano z https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/sollicitudo.html (10.03.2018).

- Piechowiak, M. (2016). *Komentarz do Preambuły Konstytucji RP*. W: M. Safjan (red.), *Konstytucja RP*, Warszawa: C.H. Beck.
- Sokołowski, M. (2017), Aksjologia energetycznego prawa europejskiego. W: J. Zimmermann (red.), *Aksjologia prawa administracyjnego, T. 2*. Warszawa: Wolters-Kluwer.
- Szyrski, M. (2017). Prawo energetyczne z uwzględnieniem odnawialnych źródeł energii. W: I. Lipowicz (red.), *Instytucje materialnego prawa administracyjnego. Przegląd regulacji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Szyrski, M. (2017a). *Rola samorządu terytorialnego w rozwoju odnawialnych źródeł energii (OZE). Analiza administracyjnoprawna*. Warszawa: Wolters-Kluwer.
- Szwed, D., Maciejewska, B. (2013). *Demokracja energetyczna*, Warszawa: Zielony Instytut.
- Wilowski, W. (2006). O podstawach solidarności międzyludzkiej na bazie myśli Gandhiego o niestosowaniu przemocy i chrześcijańskiej miłości powszechnej. W: D. Dobrzański, A. Wawrzynowicz (red.), *Idea solidarności w kontekstach filozoficzno-historycznych*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Zimmermann, J. (2017). Przedmowa. W: J. Zimmermann (red.), *Aksjologia prawa administracyjnego* (t. 1). Warszawa: Wolters-Kluwer.